

Dr. Peter C. Groot
Onderzoeker/ervaringsdeskundige
User Research Centre NL, UMC Utrecht
Email: P.C.Groot@umcutrecht.nl

Prof.dr. Jim van Os
Voorzitter Divisie Hersenen, UMC Utrecht
Email: j.j.vanos-2@umcutrecht.nl

Aan de vaste Kamercommissie VWS (per email)

12 januari 2020

Onderwerp: **Verzoek om onafhankelijk onderzoek te (laten) doen naar institutionele vooringenomenheid bij afbouwmedicatie**

Geachte leden van de Vaste Kamercommissie van VWS,

Meer dan 3 miljoen Nederlanders gebruiken psychiatrische medicijnen zoals antidepressiva die, als daarmee niet op verantwoorde wijze wordt gestopt, voor grote problemen kunnen zorgen. Dat dit kan gebeuren is al meer dan 60 jaar bekend. Farmaceutische bedrijven die deze middelen op de markt brengen hebben echter nooit voor een oplossing gezorgd. Vanuit de psychiatrie kwam een oplossing ook niet, wel vanuit patiënten. Op basis van een idee van een patiënt uit 2004 zijn vanaf 2013 zogenaamde taperingstrips (afbouwmedicatie) ontwikkeld waardoor artsen nu voor het eerst op flexibele wijze de medicatie kunnen voorschrijven en aanpassen die voor verantwoord stoppen nodig is, op basis van samen beslissen zoals dat wordt aanbevolen in de bestaande richtlijnen.

Een aantal zorgverzekeraars wil afbouwmedicatie niet vergoeden. Ze krijgen hierbij achter de schermen steun van het Zorginstituut en ook van het ministerie van VWS, die daarmee niet volgens de regels handelen. Dat dat gebeurt is niet uniek. In de recente kindertoeslagaffaire leidde dit tot het voortijdig opstappen van de staatssecretaris van financiën. Voor onjuist handelen moet een hoge prijs worden betaald, niet alleen door de mensen die daarvan het slachtoffer worden maar uiteindelijk dus ook door mensen en instanties die zich daaraan schuldig maken. Al eerder moesten bewindslieden opstappen.

Bij de kindertoeslagaffaire sprak oud minister Donner over '*institutionele vooringenomenheid*'. Bij afbouwmedicatie is daarvan volgens ons ook sprake. De feiten die daarop wijzen bespreken we in de bijlage bij deze brief, die we ook delen met media die hier eerder aandacht voor hadden. We doen dat omdat zulke aandacht in eerdere zaken, waarin later bleek dat er dingen mis waren, nodig was om te bereiken dat er iets werd gedaan aan problemen die al langer zichtbaar waren.

Ons specifieke verzoek

We verzoeken de leden van de Vaste Kamercommissie van VWS om zelfstandig en onafhankelijk onderzoek te doen, of te laten doen, naar institutionele vooringenomenheid bij de gang van zaken rond de vergoeding van afbouwmedicatie. We vragen dat in het belang van alle patiënten en de artsen die hen moeten helpen om eindelijk verantwoord te kunnen stoppen.

Met vriendelijke groet,

Peter Groot
Jim van Os

cc: Ministerie van VWS, Zorginstituut Nederland, Zorgverzekeraars Nederland, NVvP, NHG, KNMP, MIND, Vereniging Afbouwmedicatie, Instituut voor Verantwoord Medicijngebruik, Regenboog Apotheek, Argos, Follow the Money, Eenvandaag, Kassa, Medisch Contact, Nieuwsuur, NOS Journaal, Pharmaceutisch Weekblad, NRC Handelsblad, De Volkskrant, Trouw.

Achtergrond

Meer dan drie miljoen Nederlanders gebruiken psychiatrische medicijnen zoals antidepressiva, antipsychotica, slaap- en kalmeringsmiddelen en opioïde pijnstillers zoals oxycodon, vaak langdurig. Stoppen met deze middelen kan onttrekkingsverschijnselen veroorzaken: lichamelijke en mentale problemen die mild en voorbijgaand kunnen zijn maar ook langdurig en ernstig. Zo ernstig dat stoppen niet lukt waardoor patiënten gedwongen worden om onnodig en langdurig medicijnen te blijven gebruiken. Dat inmiddels zoveel mensen zo lang psychiatrische medicijnen gebruiken heeft hiermee te maken.

Onttrekkingsverschijnselen zijn al heel lang bekend. Patiënten laten hierover al tientallen jaren klachten horen. De eerste meldingen in de medische literatuur stammen uit de jaren 50 van de vorige eeuw. Goede oplossingen kwamen er echter niet. Pas in 2019 werd door de psychiatrie, in een belangrijke verklaring van het *Engelse Royal College of Psychiatrists* eindelijk erkend dat onttrekkingsverschijnselen ernstig en langdurig kunnen zijn¹.

Omdat aan dit belangrijke probleem zo lang zo weinig werd gedaan gingen patiënten zelf op zoek naar oplossingen. In Nederland leidde dat tot de ontwikkeling van taperingstrips, die de praktische uitwerking zijn van een idee van een patiënt dat in 2004 in NRC Handelsblad stond². Door de beschikbaarheid van deze afbouwmedicatie hebben artsen nu eindelijk de mogelijkheid om flexibel de medicatie voor te schrijven en aan te passen die nodig is voor verantwoord stoppen, op basis van samen beslissen zoals wordt aanbevolen in de bestaande richtlijnen.

Het eerste onderzoek naar het gebruik van deze afbouwmedicatie liet zien dat patiënten hiermee veel minder last hebben van onttrekkingsverschijnselen en dat het — mede daardoor — vaker lukt om te stoppen, ook wanneer ze al vele jaren medicijnen hadden gebruikt en eerder mislukte stoppoging hadden gedaan^{3,4}. Dit laat zien dat veel van de problemen bij stoppen met medicijnen niet een ongelukkig gevolg zijn van een gebrek aan kennis, maar dat die beter kunnen worden beschouwd als het ziekmakende (iatrogene) effect van een systeem dat het op de markt brengen en voorschrijven van nieuwe medicijnen mogelijk maakt zonder dat duidelijk is of verantwoord stoppen mogelijk is en zonder daarvoor oplossingen te ontwikkelen⁵.

Terugkijkend is duidelijk dat de eenvoudige en praktische oplossing van taperingstrips veel eerder had kunnen worden geïntroduceerd. Dat dat niet is gebeurd is betreurenswaardig maar kan niet ongedaan worden gemaakt. Wat wel kan, en wat zo snel mogelijk moet gebeuren, is het verbeteren van de praktijk van stoppen en afbouwen. Dat vinden niet alleen wij, maar inmiddels ook de Engelse psychiaters¹ en het *Institute for Healthcare and Excellence*⁶, de Amerikaanse *Food and Drug Administration*⁷ en de *Centers for Disease Control and Prevention*⁸. Voorkomen moet worden dat in de toekomst nog veel meer mensen onnodig last zullen krijgen van onttrekkingsverschijnselen en van alle, soms zeer ernstige, gevolgen die die kunnen hebben.

Wat er gebeurde nadat taperingstrips beschikbaar kwamen

Nadat in 2013 de eerste taperingstrips werden geïntroduceerd, met de steun van 20 hoogleraren psychiatrie⁹, hadden we verwacht dat deze afbouwmedicatie door de beroepsgroepen, de NVvP en het NHG, zou worden omarmd. En dat ook zorgverzekeraars hier blij mee zouden zijn omdat problemen bij afbouwen en onnodig langdurig medicijngebruik als gevolg hiervan nu konden worden tegengegaan. Tot onze grote verbazing bleek dat niet het geval te zijn. Een aantal zorgverzekeraars, onder aanvoering van Zilveren Kruis en met steun van het Zorginstituut, wilden en wil de taperingstrips niet vergoeden zonder dat ze op bezwaren en inhoudelijke argumenten die hiertegen door ons en anderen werden ingebracht, inhoudelijk wilden reageren. De praktische oplossing die de taperingstrips nu bieden om eindelijk iets aan de al zo lang bestaande problemen bij stoppen en afbouwen te kunnen doen wordt hierdoor nu al een aantal jaren tegengewerkt. Waar dat inmiddels toe heeft geleid blijkt uit de volgende — niet volledige — opsomming:

- 12-12-2015 Volkskrant: *Help ons van die pillen af* (over de toepassing van taperingstrips)¹⁰.
- 25-01-2016 NOS journaal, item over afbouwen van antidepressiva en taperingstrips met daarin de voorzitter van het NHG¹¹.
- 12-10-2016 SKGZ klachtenprocedure tegen zorgverzekeraar OHRA¹².
- 23-01-2017 Follow the Money: *Onduidelijke regelgeving antidepressiva geeft zorgverzekeraars vrij spel*¹³
- 18-03-2017 Kassa: *Antidepressiva: hoe zit het precies?* Uitzending over antidepressiva en afbouwen m.b.v. taperingstrips¹⁴
- 22-03-2017 SKGZ klachtenprocedure tegen zorgverzekeraars Anderzorg en Menzis¹⁵.
- 08-04-2017 Argos: *Vrije wil of de pil?*¹⁶
- 14-04-2017 De Wereld Draait Door: *Het drama van Baflo en antidepressiva*¹⁷
- 29-04-2017 NRC Handelsblad: *Zorgverzekeraars moeten 'taperingstrips' toelaten*¹⁸
- 07-06-2017 SKGZ klachtenprocedure tegen zorgverzekeraars OWM Centrale Zorgverzekeraars¹⁹.
- 05-07-2017 SKGZ klachtenprocedure tegen zorgverzekeraar Delta Lloyd²⁰.
- 02-12-2017 Argos: *Hulp bij het afbouwen van antidepressiva met taperingstrips*²¹
- 10-10-2017 De Volkskrant: *Waarom stoppen met antidepressiva zo moeilijk is*¹³
- 08-11-2017 SKGZ klachtenprocedure tegen zorgverzekeraar IZA²².
- 29-03-2017 Technische Briefing '*toepassing van taperingstrips*' die door Groot en van Os, op verzoek van het Zorginstituut werd georganiseerd^{23,24}.
- 13-04-2017 Kamervragen '*antidepressiva en taperingstrips*'²⁵
- 27-08-2017 Scopingoverleg '*afbouw van (specifiek) antidepressiva met behulp van taperingstrips*' georganiseerd het Zorginstituut, waaraan Groot en van Os, zonder dat daarvoor een reden werd gegeven, niet mochten deelnemen²⁶.
- 30-01-2018 Aanbieding door de Vereniging Afbouwmedicatie van een petitie en het rapport '*Verantwoord afbouwen mogelijk maken*' aan de Tweede Kamer^{27,28}.
- 30-01-2018 Eenvandaag: *Afkicken van antidepressiva moet vergoed worden*²⁹.
- 01-02-2018 Kamervragen '*De inzet van magistrale apotheekbereidingen in taperingstrips als middel om medicatie op verantwoorde wijze af te bouwen*'³⁰.
- 24-03-2018 Argos: *Afbouwen antidepressiva*³¹.
- 30-05-2018 Volkskrant: *Speciale afbouwmedicatie vergemakkelijkt stoppen met antidepressiva – ook als eerdere stoppogingen mislukten*³².
- 27-09-2018 Nieuwsuur: *Antidepressiva afbouwen lukt nu vaak niet, maar daar moet verandering in komen*³³.
- 22-12-2018 Argos: '*Taperingstrip*' niet vergoed³⁴.
- 22-12-2018 Follow the Money: *Zilveren Kruis liet minister Bruins blunderen met niet-bestaand onderzoek*³⁵.
- 28-12-2018 Kamervragen '*Taperingstrips en blunder met niet bestaand onderzoek*'³⁶
- 20-06-2019 Rondetafelgesprek met de Vaste Kamercommissie van VWS³⁷, waaraan door Minister Bruins een week later tijdens pakketoverleg met de Vaste Kamercommissie geen enkele waarde werd gehecht³⁸
- 21-11-2019 Expertmeeting '*Afbouwen antidepressiva - hoe?*', georganiseerd door het Instituut voor Verantwoord Medicijngebruik³⁹.
- 15-02-2019 Kort geding van de Vereniging Afbouwmedicatie tegen zorgverzekeraar VGZ: '*vordering vergoeding magistraal bereide afbouwmedicatie voor antidepressiva in de vorm van taperingstrips*'⁴⁰
- 09-01-2019 Kort geding (exhibitieprocedure) waarin de rechter vaststelde dat onderzoek waarop FBTO (Zilveren Kruis) zich tegenover verzekerden beriep bij afwijzing van vergoeding van afbouwmedicatie helemaal niet bestond⁴¹.
- 19-12-2019 Bodemprocedure van de Vereniging Afbouwmedicatie tegen zorgverzekeraar VGZ. '*Dient VGZ magistraal bereide medicatie voor het afbouwen van het gebruik van antidepressiva verstrekt in de vorm van tabletten of capsules in taperingstrips met dagdoseringen die elke dag lager zijn, te vergoeden*'.⁴²
- 24-09-2019 Kamervragen '*Het actief tegenwerken van Zorginstituut Nederland, de NVvP en zorgverzekeraars van vergoedingen van taperingstrips*'.⁴³

Weerstand

Alle aandacht die er inmiddels geweest is en bovenstaande opsomming maken onder meer duidelijk dat er op verschillende manieren steeds opnieuw vragen zijn gesteld over de gang van zaken rond de vergoeding, zonder dat dat tot een oplossing leidde. Er is weerstand die we niet goed kunnen verklaren. Wat wij willen bereiken is dat mensen eindelijk verantwoord kunnen stoppen — wat tientallen jaren niet goed mogelijk was — waardoor de zorg beter zal worden. Wat we steeds weer zagen en nog steeds zien is dat klachten en argumenten niet serieus werden genomen. Dat partijen elkaar de bal toespelen en elkaar beschermen terwijl naar buiten toe de indruk werd en wordt gewekt dat er in volstrekte onafhankelijkheid, volkomen transparant en zorgvuldig wordt gewerkt. Bij afbouwmedicatie werden en worden patiënten en de artsen die hen moeten helpen om verantwoord te stoppen hiervan het slachtoffer. Er zijn vele feiten om deze beweringen te staven⁴⁴⁻⁷⁰. We hebben de Vaste Kamercommissie hierover al eerder geïnformeerd. Op enkele belangrijke zaken gaan we nader in.

1. Onpartijdigheid en onafhankelijkheid van het Zorginstituut

In de afgelopen jaren zijn uit onvrede over de gang van zaken WOB-verzoeken gedaan die stukken opleverden waarin steevast (belangrijke) informatie was zwartgelakt met als argument dat hierbij sprake was van persoonlijke opvattingen. Op kritische (Kamer)vragen over zaken die niet waren zwartgelakt volgden steevast ontwijkende antwoorden die als excuus dienden om geen echt antwoord te hoeven geven. Een voorbeeld is een antwoord van Minister Bruins op Kamervragen van 24 sept 2019:⁴³ *'U verwijst hierbij waarschijnlijk naar een interne e-mailwisseling tussen een aantal medewerkers van het Zorginstituut. Over de handelwijze van het Zorginstituut verwijs ik u naar mijn antwoord op vraag 4'.*

Enige tijd geleden ontvingen we van het Zorginstituut WOB-stukken waarin tot onze verassing helemaal niets was zwartgelakt. Waarschijnlijk was dat een vergissing want in een latere versie die we ontvingen was alsnog een heleboel zwartgelakt. Een vergelijking tussen beide versie maakte duidelijk dat in zwartgelakte passages in WOB-stukken niet altijd sprake is van *'persoonlijke beleidsopvattingen van een ambtenaar'*. Zo konden we kennisnemen van correspondentie tussen hooggeplaatste en beleidsbepalende functionarissen van het Zorginstituut waarin het volgende werd besproken:

'Ik ben verder blij te horen dat er nu eindelijk een procedure is aangespannen. Het kan zinvol zijn om onze hulp aan VGZ daarbij aan te bieden. We hebben in het verleden gezien dat procedures door slechte verweren van zorgverzekeraars zijn verloren. Het zou bijzonder jammer zijn als dat in dit dossier ook gebeurt.'

Wat hier staat is dat het Zorginstituut hulp aanbiedt aan zorgverzekeraar VGZ in een juridische procedure die door de Vereniging Afbouwmedicatie was aangespannen. Hieruit blijkt dat de Vereniging Afbouwmedicatie in deze procedure niet alleen te maken had met de advocaat van VGZ maar ook, zonder dat ze dat wist, moest strijden tegen het Zorginstituut.

Dit vinden we zeer opmerkelijk omdat wat het Zorginstituut hier doet volledig in tegenspraak is met wat de heer Ter Wiel, hoofd Zorg van het Zorginstituut, tijdens het rondetafelgesprek in de Tweede Kamer van 20 juni 2019 meerdere malen herhaalde: *'het is niet aan het Zorginstituut om hierover een mening te hebben'* (het rondetafelgesprek is opgenomen en is volledig terug te zien³⁷). Uit deze WOB stukken blijkt ook op andere plaatsen — en ook uit eerdere WOB-stukken¹³ — dat het Zorginstituut over afbouwmedicatie vanaf het allereerste begin een heel duidelijke mening had en nog steeds heeft, partijdig is en alleen de belangen van Zorgverzekeraars behartigt. Patiënten en de artsen die hen moeten helpen werden en worden hiervan het slachtoffer.

2. Uitsluiting door het Zorginstituut

Het Zorginstituut vroeg ons in 2016 om de technische briefing over taperingstrips van 29 maart 2017²³ te organiseren. Aan de scopingbijeenkomst '*afbouw van (specifiek) antidepressiva met behulp van taperingstrips*' later dat jaar mochten wij echter tot onze verbazing niet deelnemen²⁶. Argumenten hiervoor werden niet gegeven en ons protest tegen deze beslissing, die in strijd was met de eigen regels van het Zorginstituut, werd genegeerd⁵². Dat we onze kennis niet mochten delen is niet uit te leggen, vooral niet omdat vertegenwoordigers van zorgverzekeraars, waaronder zorginkopers en een jurist, wel welkom waren. Om te spreken over een medische zaak waarover zij geen of onvoldoende kennis hadden terwijl wij daar wel over beschikten. Dit heeft ertoe geleid dat de Multidisciplinaire werkgroep die tijdens de scoping werd ingesteld een opdracht heeft aanvaard waarin met de wensen van de zorgverzekeraars uitdrukkelijk rekening diende te worden gehouden en waarin het belang van patiënten dus niet voorop stond. De multidisciplinaire werkgroep liet daarmee, mogelijk zonder dat zij zich dat zelf realiseerde, toe dat de zorgverzekeraars op de stoel van de behandelaar mocht gaan zitten.

3. Zorgverzekeraar Zilveren Kruis verzon onderzoek

Zorgverzekeraar Zilveren Kruis beriep zich vanaf 21 februari 2017 op eigen onderzoek op basis waarvan vergoeding van afbouwmedicatie werd afgewezen. Andere zorgverzekeraars deden dat daarna ook^{13,34,71}. Verzoeken om inzage in dit onderzoek werden geweigerd. Dat Zilveren Kruis helemaal geen onderzoek had gedaan was voor ons direct duidelijk. Waarom dat zo was hebben wij uitgelegd in Hoofdstuk 6 van het Rapport '*Ontwikkeling en rationaliteit van taperingstrips*' van 29 maart 2017²⁴. Dit rapport mag vanaf die datum bij alle partijen die met afbouwmedicatie te maken bekend worden verondersteld. De Minister is daarvan dus op de hoogte, of zou dat moeten zijn. In antwoord op Kamervragen van 28 december 2018 liet Minister Bruins echter weten dat Zilveren Kruis had laten weten dat er zorgvuldig onderzoek was gedaan³⁶. Op 9 januari 2019 kwam de rechter in een zaak waarin om openbaarmaking van het onderzoek was gevraagd tot een andere conclusie: er was helemaal geen onderzoek⁴¹. Merkwaardig genoeg had Zilveren Kruis dit zelf ook al voorafgaand aan de zitting aan de rechter laten weten^{34,35,41}. De enige logische conclusie is dat Zilveren Kruis zich inderdaad schuldig heeft gemaakt aan wangedrag. In antwoord op Kamervragen van 28 december 2018³⁶ waste Minister Bruins zijn handen echter in onschuld: '*Overigens, al zouden er onderzoeken met mij gedeeld zijn, positief of negatief, het is niet aan mij om deze te beoordelen. Ik heb geen rol in dit proces*'⁴³ (onderstreping door ons).

Meet de overheid met twee maten?

In de kinderslagaffaire is gebleken dat burgers die niets fout hadden gedaan door de overheid ten onrecht zeer zwaar werden bestraft. De ophef hierover was groot. Bij het niet bestaande onderzoek van Zilveren Kruis zien we het omgekeerde. Zorgverzekeraars die verzekerden bewust hadden voorgelogen — ook andere zorgverzekeraars beriepen zich op niet bestaand onderzoek⁶⁸ — werden niet alleen niet bestraft maar lijken te worden beschermd door zowel het Zorginstituut als door de Minister. Opnieuw zien we dat burgers — in dit geval patiënten die verantwoord met een medicijn willen kunnen stoppen — hiervan het slachtoffer worden.

4. IVM weigert inbreng van relevante informatie

Tijdens de door het Instituut voor Verantwoord Medicijngebruik (IVM) georganiseerde Expertmeeting '*Afbouwen antidepressiva - hoe?*' van 21 november 2019³⁹ kregen we niet de gelegenheid om een toelichting te geven. Ons verzoek om dat wel te mogen doen werd niet gehonoreerd. Omdat we over belangrijke en relevant (nieuwe) feiten en informatie beschikten schreven we daarom een stuk om met de andere deelnemers aan de bijeenkomst te delen en we vroegen IVM om dat stuk als bijlage aan het verslag van de bijeenkomst toe te voegen. Dit werd geweigerd.

Belangrijk om hier te vermelden is 1) dat de deelnemers van het verslag van de bijeenkomst geen conceptversie te zien krijgen en dat dus ook niet kunnen accorderen; 2) dat VWS na het gereedkomen van het verslag bepaalt wanneer en hoe dat naar buiten zal worden gebracht; 3) dat IVM door VWS wordt gesubsidieerd. Aan de verzekering dat IVM onafhankelijk opereert hechten wij daarom geen enkele waarde. We wijzen erop op dat vanuit ministeries in eerdere zaken ook sprake is geweest van oneigenlijke beïnvloeding bij de totstandkoming van rapporten. We hebben geen enkele reden om te veronderstellen dat dat bij het IVM in dit geval anders is.

De feiten waarover wij beschikken kunnen eenvoudig worden onderzocht. We doen onderstaand verzoek om hiernaar onderzoek te doen in het belang van alle patiënten die verantwoord willen kunnen stoppen met psychiatrische en andere medicijnen en van alle artsen van wie verwacht wordt dat ze hun patiënten hierbij op een goede manier zullen en kunnen helpen, wat ze tot nu toe niet goed konden doen omdat farmaceutische bedrijven nooit de medicatie hebben geleverd die hiervoor nodig is.

Ons specifieke verzoek aan de Vaste Kamercommissie

Wij verzoeken de Vaste Kamercommissie van VWS om te onderzoeken of er bij gang van zaken rond de vergoeding van afbouwmedicatie sprake is van dezelfde institutionele vooringenomenheid waarvan volgens de commissie onder leiding van oud-minister Piet Hein Donner sprake was in de zogenaamde kindertoeslagaffaire die in december leidde tot het aftreden van staatsecretaris Snel van financiën.

Referenties

1. Position statement on antidepressants and depression. Royal College of Psychiatrists. May 2019. www.rcpsych.ac.uk/docs/default-source/improving-care/better-mh-policy/position-statements/ps04_19---antidepressants-and-depression.pdf.
2. Leurink, H. De medicijnontwenningstrip. NRC Handelsblad, 31 dec 2004. <https://www.nrc.nl/nieuws/2004/12/31/de-medicijnontwenningstrip-7716777-a1039826>.
3. Groot, P.C. & van Os, J. Antidepressant tapering strips to help people come off medication more safely. *Psychosis* **10**, 142-145. Nederlandse vertaling: www.npfo.nl/artikel/taperingstrips-als-hulpmiddel-om-antidepressiva-verantwoord-af-te-kunnen-bouwen (2018).
4. Groot, P.C. Psychiatrische patiënt zeer gebaat bij afbouwmedicatie. *Pharmaceutisch Weekblad* **8 november**, 154-145. www.pw.nl/achtergrond/2019/psychiatrische-patient-zeer-gebaat-bij-afbouwmedicatie (2019).
5. Groot, P.C. & van Os, J. How user knowledge of psychotropic drug withdrawal resulted in the development of person-specific tapering medication. *Therapeutic Advances in Psychopharmacology* **manuscript under review**(2020).
6. Iacobucci, G. NICE updates antidepressant guidelines to reflect severity and length of withdrawal symptoms. *BMJ* **367**, l6103 (2019).
7. FDA drug safety announcement: FDA identifies harm reported from sudden discontinuation of opioid pain medicines and requires label changes to guide prescribers on gradual, individualized tapering. April 9, 2019. www.fda.gov/drugs/drug-safety-and-availability/fda-identifies-harm-reported-sudden-discontinuation-opioid-pain-medicines-and-requires-label-change (accessed 09 24, 2019).
8. Dowell, D., Haegerich, T. & Chou, R. No Shortcuts to Safer Opioid Prescribing. *New England Journal of Medicine* **380**, 2285-2287 (2019).
9. Groot, P.C. & Consensusgroep. Taperingstrips voor paroxetine en venlafaxine. *Tijdschrift voor Psychiatrie* **55**, 789-794. www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl/issues/470/articles/9894 (2013).
10. Vermeulen, M. Volkskrant 12 dec 2015. Help ons van die pillen af (over toepassing van taperingstrips). www.volkskrant.nl/wetenschap/ik-dacht-al-snel-ik-kan-niet-zonder-die-antidepressiva~b74cbfcb/.
11. NOS nieuws 25 januari 2016: NOS nieuws: 'Afbouwen antidepressiva doen patiënten straks zelf' met een item in het NOS journaal van 20 u (start na 16'44). www.npostart.nl/nos-journaal/25-01-2016/POW_02990719.
12. SKGZ klachtenprocedure tegen OHRA Zorgverzekeringen. Zaaknummer 20160149. 'Farmaceutische zorg, magistrale bereiding, Regenboog Apotheek, Venlafaxine retard'. Uitspraak 12-10-2016, Zeist, www.kpzv.nl/pdf/c9785e4a-7de8-406e-9c4b-5dfe27c4736d.
13. Follow the Money, 23 juni 2017. Onduidelijke regelgeving antidepressiva geeft zorgverzekeraars vrij spel. www.ftm.nl/artikelen/onduidelijke-regelgeving-antidepressiva-speelt-zorgverzekeraars-in-de-kaart.
14. KASSA. Antidepressiva: hoe zit het precies? Uitzending over antidepressiva en afbouwen mbv taperingstrips; 18 maart 2017; www.bnnvara.nl/kassa/artikelen/antidepressiva-hoe-zit-het-precies. (2017).
15. SKGZ klachtenprocedure tegen Anderzorg en Menzis. Zaaknummer 201601423. 'Farmaceutische zorg, magistrale bereiding, taperingstrips, paroxetine'. Uitspraak 22-03-2017, Zeist. www.kpzv.nl/pdf/7e34753d-a253-4c81-88fa-d42792e9b3f5.
16. Vrije wil of de pil? VPRO-radio 1, Argos, 8 april 2017. Op 13 april 2011 vermoordde Alasam S. zijn vriendin Renske Hekman en politiemann Dick Haveman in de Groningse plaats Baflo. Argos onderzoekt of antidepressiva een rol speelden bij deze moord. Psychiater Jim van Os geeft commentaar. www.nporadio1.nl/argos/onderwerpen/403185-vrije-wil-of-de-pil.
17. De Wereld Draait Door Vrijdag 14 april 2017: Het drama van Baflo en antidepressiva. www.bnnvara.nl/dewerelddraaitdoor/videos/288855.
18. Groot, P.C. & van Os, J. Antidepressiva: Zorgverzekeraars moeten 'taperingstrips' toelaten. NRC Handelsblad 29 april 2017. www.nrc.nl/nieuws/2017/04/29/antidepressiva-zorgverzekeraars-moeten-taperingstrips-toelaten-8403421-a1556467.

19. SKGZ klachtenprocedure tegen tegen OWM Centrale Zorgverzekeraars. Zaaknummer 201602636. 'Farmaceutische zorg, magistrale bereiding, taperingstrips, venlafaxine'. Uitspraak 07-06-2017. www.kpzv.nl/pdf/82856924-7081-4f00-b835-7118baff7b0a.
20. SKGZ klachtenprocedure tegen tegen Delta Lloyd. Zaaknummer 201601537. 'Farmaceutische zorg, magistrale bereiding, venlafaxine, taperingstrips'. uitspraak 05-07-2017. www.kpzv.nl/pdf/d7b130e2-f722-4169-b26e-57955cc58937.
21. Hulp bij het afbouwen van antidepressiva met taperingstrips. VPRO-radio 1, Argos, NPORadio1, 2 december 2017. www.nporadio1.nl/argos/onderwerpen/435501.
22. SKGZ klachtenprocedure tegen tegen IZA. Zaaknummer 201700970. 'Farmaceutische zorg, magistrale bereiding, taperingstrips, paroxetine'. Uitspraak 08-11-2017. www.kpzv.nl/pdf/1f5e874e-221c-4c5d-adc0-f94f22ba337e.
23. Technische briefing over de toepassing van taperingstrips. Op verzoek van Zorginstituut Nederland georganiseerd door Dr. P.C. Groot en Prof. J. van Os. 29 maart 2017, Utrecht.
24. Groot, P.C. Ontwikkeling en rationaliteit van taperingstrips. Rapport met informatie voor de bijeenkomst over taperingstrips die op 29 maart 2017 is gehouden op initiatief van Zorginstituut Nederland. Met aanvullingen tot 20 juni 2017. Samensteller: P.C. Groot. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/Groot_rapp_taperingstrips_tm_26-06-2017.pdf.
25. Kamervragen aan de Minister van VWS: 'antidepressiva en taperingstrips'. 13 april 2017; Ref. 2017Z04977. www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2017Z04977&did=2017D10390.
26. Scopingoverleg 'afbouw van (specifiek) antidepressiva met behulp van taperingstrips'. Zorginstituut Nederland. 24 August 2017, Diemen.
27. Petitie van de Vereniging Afbouwmedicatie, aangeboden aan de vaste Commissie voor VWS op 30 januari 2018. www.verenigingafbouwmedicatie.nl/wp-content/uploads/2018/02/Petitie-Vereniging-Afbouwmedicatie-30-jan-2018-1.pdf.
28. Verantwoord afbouwen mogelijk maken. Rapport van de Vereniging Afbouwmedicatie, januari 2018. www.verenigingafbouwmedicatie.nl/wp-content/uploads/2018/01/VA2018_Verantwoord_afbouwen_mogelijk_maken.pdf.
29. 'Afkicken van antidepressiva moet vergoed worden'; EenVandaag, NPO1, 30 januari 2018. <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/afkicken-van-antidepressiva-moet-vergoed-worden/>.
30. Kamervragen aan de Minister van VWS: 'De inzet van magistrale apotheekbereidingen in taperingstrips als middel om medicatie op verantwoorde wijze af te bouwen.' 01-02-2018, Ref. 2018Z01656. www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2018Z01656&did=2018D03403.
31. Afbouwen antidepressiva. VPRO-radio 1, Argos, NPORadio1, 24 maart 2018. www.nporadio1.nl/argos/onderwerpen/449332-afbouwen-antidepressiva.
32. Vermeulen, M. Volkskrant 30 mei 2018. Speciale afbouwmedicatie vergemakkelijkt stoppen met antidepressiva – ook als eerdere stoppogingen mislukten. www.volkskrant.nl/wetenschap/~bc319fed.
33. Antidepressiva afbouwen lukt nu vaak niet, maar daar moet verandering in komen. Nieuwsuur 27 september 2018. www.nos.nl/nieuwsuur/artikel/2252296-antidepressiva-afbouwen-lukt-nu-vaak-niet-maar-daar-moet-verandering-in-komen.html; Terugkijken: <https://bit.ly/2DDRYTG>
34. Argos. 'Taperingstrip' niet vergoed. 22 december. www.nporadio1.nl/argos/onderwerpen/484467-taperingstrip-niet-vergoed (2018).
35. Ark, E.v. Zilveren Kruis liet minister Bruins blunderen met niet-bestaand onderzoek. 22 december. www.ftm.nl/artikelen/zilveren-kruis-liet-minister-bruins-blunderen. *Follow the Money* (2018).
36. Kamervragen aan de Minister van VWS: 'taperingstrips en blunder met niet bestaand onderzoek'. ref. 2018Z24807, 28 dec 2018. www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2018Z24807&did=2018D61879.
37. Rondetafelgesprek Afbouwmedicatie met Vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport. 20 juni 2019. www.tweedekamer.nl/zoeken?search_str=rondetafelgesprek+afbouwmedicatie. Terugkijken: <https://debatgemist.tweedekamer.nl/debatten/afbouwmedicatie>.
38. Verslag algemeen overleg pakketbeheer, 26 juni 2019, blz. 29. Ref. 29689-1018. www.tweedekamer.nl/kamerstukken/verslagen/detail?id=2019Z10536&did=2019D28840.

39. Expert-meeting 'Afbouwen antidepressiva - hoe?' Instituut Verantwoord Medicijngebruik (IVM), 21 november 2019, Utrecht.
40. Kort geding 'vordering vergoeding magistraal bereide afbouwmedicatie voor antidepressiva in de vorm van taperingstrips'. Rechtbank Gelderland, Zaaknr. C/05/345680 / KG ZA 18-505, Vonnis 15 febr 2019, Arnhem. www.recht.nl/rechtspraak/uitspraak?ecli=ECLI:NL:RBGEL:2019:563.
41. Kort geding (exhibitieprocedure) waarin van FBTO (Zilveren Kruis) wordt geëist om het onderzoek dat zij zegt te hebben uitgevoerd openbaar te maken'. Rechtbank Midden Nederland, Zaaknummer C/16/468767 / KG ZA 18-644. Vonnis 9 januari 2019. .
42. Bodemprocedure Vereniging Afbouwmedicatie tegen Zorgverzekeraar VGZ. Rechtbank Gelderland, zaaknr. NL18.23783; vonnis 19 dec 2019, Arnhem. <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBGEL:2019:5935>.
43. Kamervragen aan de Minister van VWS: 'Het actief tegenwerken van Zorginstituut Nederland, de NVvP en zorgverzekeraars van vergoedingen van taperingstrips.' Ref. 2019Z17796: 24 sept 2019. www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2019Z17796&did=2019D37112.
44. Groot, P.C. & van Os, J. Verantwoord afbouwen van medicijnen die onttrekkingsverschijnselen kunnen veroorzaken. Wat is daarvoor nodig? www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/GvO_Verantwoord_afbouwen_wat-is-daarvoor-nodig.pdf (2019).
45. Interpretatie van het Multidisciplinair document 'Afbouwen SSRI's & SNRI's'. Notitie 27 febr 2019. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/GvO_InterprMultidiscDoc_27-02-2019.pdf.
46. Groot, P.C. & van Os, J. Waarom is er nog geen onderzoek naar HOE patiënten verantwoord kunnen stoppen met medicijnen die door meer dan 3 miljoen mensen worden gebruikt? ' Brief aan de Minister van Zorg & Sport, Zorginstituut Nederland en ZonMW. 5 februari 2018. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/2017/07/GvOs_brief_HOE_stoppen_met_medicatie_5-febr-2019.pdf.
47. Groot, P.C. & van Os, J. Onderbouwing afbouwschema's antidepressiva. Notitie 30 jan 2019. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/2017/07/GvO_afbouwschemas_antidepressiva_30-01-2019.pdf.
48. Groot, P.C. Open brief aan Sjaak Wijma, voorzitter Zorginstituut Nederland: 'Afbouwmedicatie: waarom wil niemand de dialoog aangaan?' 17 december 2018. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/Groot_aan_ZI_waarom_geen_dialoog_17dec2018.pdf. (2018).
49. Groot, P.C. & van Os, J. 'Waarom nog geen onderzoek naar stoppen met medicijnen die door meer dan 3 miljoen mensen worden gebruikt?' Brief aan de Minister van Zorg & Sport, Zorginstituut Nederland en ZonMW. 7 november 2018. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/2017/07/GvOs_brief_stoppen_medicatie_7.11.18.pdf.
50. Groot, P. & Os, J.v. Open brief: Oproep om verantwoord afbouwen mogelijk te maken. 9 oktober 2018. www.medischcontact.nl/nieuws/laatste-nieuws/artikel/oproep-maak-algemene-richtlijn-afbouw-medicatie.htm.
51. Groot, P.C. & van Os, J. Handvatten voor het afbouwen van antidepressiva en andere medicijnen. Commentaar op het Consensus document afbouwen SSRI's & SNRI's. 15 maart 2018. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/Handvatten_afbouw_antidepressiva_mrt_2018.pdf.
52. Groot, P.C. & van Os, J. Reactie op voorstel ZiN voor scopingbijeenkomst taperingstrips. Notitie 20 juni 2017. Ontwikkeling en rationaliteit van taperingstrips, blz. 303-309. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/Reactie_vrstl_scoping_taperingstrips_20-jun-2017.pdf.
53. Groot, P.C. & van Os, J. Notitie n.a.v. reactie Delta Lloyd inzake SKGZ-procedure taperingstrips. Met bijlage 'verweer Delta Lloyd 1 juni'. Notitie, 14 juni 2017. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/GvO_reactie_verweer_Delta_Lloyd_taperingstrips_19-jun-2017.pdf.
54. Groot, P.C. & van Os, J. Kamervragen antidepressiva en taperingstrips. Notitie 1 juni 2017. Ontwikkeling en Rationaliteit van Taperingstrips. blz. 282-288. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/GvO_reactie_verweer_Delta_Lloyd_taperingstrips_19-jun-2017.pdf.
55. Groot, P.C. & van Os, J. Tweede inhoudelijke reactie op de notitie 'Onderzoek naar effectiviteit taperingstrips bij afbouw antidepressiva'. Notitie 16 mei 2017. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/Gr_vOs_2e_inh_rct_not_ZiN_taperingstrips_16-mei-2017.pdf.
56. Groot, P.C. & van Os, J. Reactie op voorstel ZiN voor scopingbijeenkomst taperingstrips. Notitie 20 juni 2017. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/Reactie_vrstl_scoping_taperingstrips_20-jun-2017.pdf.

57. Brief Groot/van Os aan Zilveren Kruis, 19 februari 2017; onderwerp: Literatuuronderzoek taperingstrips, uw brief van 13 februari. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/20170219_GvO_aan_ZK.pdf.
58. Groot, P.C. & van Os, J. Rationaliteit taperingstrips: reactie Groot/van Os. Brief aan Zilveren Kruis van 21 maart 2016, kenmerk PCG/JvO/2016.03.21. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/20170214_brief_GvO_aan_ZK.pdf.
59. Brief Groot/van Os aan ZK van 14 februari 2017: Onderwerp: Rationaliteit Taperingstrip, uw brief van 13 februari. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/20170214_brief_GvO_aan_ZK.pdf.
60. Brief Groot/van Os aan ZiNL van 1 december 2016: Onderwerp: Procedure beoordeling taperingstrips. n.a.v. uw brief van 17 nov, referentie 2016132018. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/20161201_GvO_aan_ZiNL.pdf.
61. Groot, P.C. & van Os, J. Brief aan Zorginstituut Nederland: 'Herhaald verzoek taperingstrips, melding ACM en NZA'. 16 november 2016. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/20161116_Groot_vOs_aan_ZiNL.pdf.
62. Brief Groot/van Os aan VWS van 21 sept 2016: Onderwerp: Uw email van 19 sept 2016 08:56; RE: uw kenmerk 995452-153571-GMT: Oproep invoering van tapering methodiek bij afbouw medicatie. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/20160920_Groot_vOs_aan_VWS.pdf.
63. Brief Groot/van Os aan minister Schippers. Onderwerp: 'Taperingmethodiek, Uw brief van 1 sept, kenmerk 995452-153571-GMT'. 9 september 2016. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/20160909_Groot_vOs_aan_VWS_Schippers.pdf.
64. Brief Groot/van Os aan NVvP van 9 sept 2016: Onderwerp: NVvP standpunt taperingstrips / brief minister Schippers. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/20160909_Groot_vOs_aan_NVVP_2.pdf.
65. Brief Groot/van Os aan NVvP van 2 sept 2016: Onderwerp: NVvP standpunt taperingstrips. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/20160902_Groot_vOs_aan_NVvP.pdf.
66. Groot, P. & van Os, J. Conflict vergoeding taperingstrips: Open brief aan alle zorgverzekeraars in Nederland. 21 juni 2016. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/20160621_Open_brief_Groot_vOs_met_bijlage.pdf.
67. Groot, P.C. Onttrekkingsverschijnselen voorkomen bij de afbouw van antidepressiva: het nut van taperingstrips. *Psyfar* 9, 18-26. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/Groot_nut_taperingstrips_Psyfar_2014.pdf (2014).
68. Vereniging Afbouwmedicatie (2018). Rapport 'Waarom afbouwmedicatie niet vergoed wordt: zorgverzekeraars schieten ernstig tekort in motivering van afwijzingen. Een analyse van honderden afwijzingen bij vergoedingsaanvragen van patiënten die door gebruikmaking van afbouwmedicatie willen stoppen met antidepressiva'. www.verenigingafbouwmedicatie.nl/wp-content/uploads/2019/04/18-08-18-Vereniging-Afbouwmedicatie-analyse-afwijzingen-zorgverzekeraars.pdf.
69. Groot, P.C. Open brief aan de voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie: 'Stoppen met medicatie: verlies en herstel van vertrouwen in de psychiatrie' 26 november 2018. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/Groot_open_brief_aan_Denys_NVvP_16-11-2018.pdf.
70. Groot, P.C. Open brief aan de voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie: 'Stoppen met medicatie: verlies en herstel van vertrouwen in de psychiatrie' 9 augustus 2019. <https://verenigingafbouwmedicatie.nl/2019/08/10/open-brief-aan-voorzitter-vereniging-psychiaters/>.
71. Groot, P.C. & van Os, J. Open brief aan alle zorgverzekeraars: Oproep om onderzoek afbouw antidepressiva openbaar te maken. 12 september. www.taperingstrip.nl/wp-content/uploads/docs/20160621_Open_brief_Groot_vOs_met_bijlage.pdf. (2018).